

Capitolul 1. Integrarea pe Scara Foarte Mare.

Integrarea pe Scara Foarte Mare (ISFM) a circuitelor electronice reprezinta una dintre tehnologiile de varf ale industriei moderne. Cunoscuta in engleza sub prescurtarea VLSI (Very Large Scale Integration) aceasta tehnologie asigura componentele de baza si structurile functionale necesare realizarii unei game extrem de largi de produse si sisteme, pentru cele mai diverse aplicatii, incepand cu cele de uz casnic si terminand cu cele pentru industria aerospatiala.

Principalele avantaje ale produselor realizate in tehnologia ISFM se refera la implementarea unor sisteme cu o mare complexitate functionala in capsule de mici dimensiuni, in conditiile unui consum mic de putere si a unei fiabilitati extrem de ridicate.

Fara utilizarea tehnologiei ISFM nu ar fi de conceput echipamnetele intalnite in bunurile de larg consum, intre care se pot mentiona:

- masinile de spalat cu comanda programata, televizoarele, cuptoarele cu microunde, frigidererele, echipamentele audio de mare fidelitate, aparatele de fotografiat, ceasurile electronice, sisteme de securitate pentru locuinte;
- calculatoarele personale, calculatoarele personale ultramobile, IPod-urile calculatoarele de buzunar, jucariile electronice;
- echipamentele medicale pentru masurarea tensiunii arteriale, echipamente portabile pentru masurarea si inregistrarea tensiunii, pulsului, electrocardiogrameleor, echipamentele pentru asigurarea unei bune conditii fizice;
- telefoanele mobile, pager-ele, etc;
- injectia electronica pentru automobile, calculatoare de bord, sensori pentru centurile de siguranta si pentru presiunea in anvelope, sisteme de alarmare etc.

Incepand cu inventarea tranzistorului, in anul 1947, tehnologia dispozitivelor semiconductoare a evoluat continuu. Din punctul de vedere al complexitatii, circuitele integrate s-au dezvoltat exponential. Spre exemplu, primul microprocesor, pe 4 biti, aparut in anul 1971, avea circa 1700 de tranzistoare, iar in anul 1990 microprocesoarele pe 32 de biti aveau deja peste 150.000 de tranzistoare. Procesoarele moderne utilizeaza peste zeci si sute de milioane de tranzistoare (Fig.1.). Toate aceste exemple demonstreaza

viabilitatea legii lui Moore, care apreciaza ca numarul de tranzistoare plasate pe o singura pastila se dubleaza la circa 18 luni.

Name	Date	Transistors	Microns	Clock speed	Data width	MIPS
8080	1974	6,000	6	2 MHz	8 bits	0.64
8088	1979	29,000	3	5 MHz	16 bits 8-bit bus	0.33
80286	1982	134,000	1.5	6 MHz	16 bits	1
80386	1985	275,000	1.5	16 MHz	32 bits	5
80486	1989	1,200,000	1	25 MHz	32 bits	20
Pentium	1993	3,100,000	0.8	60 MHz	32 bits 64-bit bus	100
Pentium II	1997	7,500,000	0.35	233 MHz	32 bits 64-bit bus	~300
Pentium III	1999	9,500,000	0.25	450 MHz	32 bits 64-bit bus	~510
Pentium 4	2000	42,000,000	0.18	1.5 GHz	32 bits 64-bit bus	~1,700
Pentium 4 "Prescott"	2004	125,000,000	0.09	3.6 GHz	32 bits 64-bit bus	~7,000

Fig. 1. Evolutia in timp a numarului de tranzistoare pe pastila pentru cateva procesoare Intel

Perfectionarea proceselor tehnologice in domeniul circuitelor integrate a permis, de asemenea, reducerea dimensiunilor dispozitivelor, ceea ce se poate exemplifica prin reducerea lungimii canalului tranzistorului elementar de la 5 μm , in 1985, la 0,35 μm , in 1997 si la 0,70 nm in 2005. In acelasi timp au crescut dimensiunile discurilor din siliciul monocristalin, care reprezinta suportul pe care se realizeaza structurile larg integrate.

Evolutia in timp a unor elemente definitorii pentru circuitele integrate se poate urmari in tabelul de mai jos.

Tab. 1.

Litografia	Anul	Straturi de metal	Tensiunea de alimentare (V)	Grosimea Oxidului (nm)	Aria Circuitului mm x mm	Ploturi de I/E	Fisierul de reguli Microwind2
1.2 μ m	1986	2	5.0	25	5x5	250	Cmos12.rul
0.7 μ m	1988	2	5.0	20	7x7	350	Cmos08.rul
0.5 μ m	1992	3	3.3	12	10x10	600	Cmos06.rul
0.35 μ m	1994	5	3.3	7	15x15	800	Cmos035.rul
0.25 μ m	1996	6	2.5	5	17x17	1000	Cmos025.rul
0.18 μ m	1998	6	1.8	3	20x20	1500	Cmos018.rul
0.12 μ m	2001	6-8	1.2	2	22x20	1800	Cmos012.rul
90nm	2003	6-10	1.0	1.8	25x20	2000	Cmos90n.rul
70nm	2005	6-12	0.8	1.6	27x20	3000	Cmos70n.rul

Intarzierea in propagarea semnalelor s-a redus cu trei ordine de marime in ultimii 20 de ani, ceea ce se reflecta in cresterea frecventei ceasului microprocesoarelor de la circa 1MHz in 1975 la pesete 1 GHz in anul 2000. In acelasi timp s-au redus in mod continuu costurile de fabricatie. Astfel, in cazul memoriilor RAM, costul pe bit s-a micorat de la circa 1 cent, in 1970, la 10^{-4} - 10^{-5} centi, in prezent.

Evolutia catorva procesoare, ca numar de tranzistoare, este prezentata in tabelul din figura 1.

1.1 Familii de circuite integrate.

In functie de tehnologiile utilizate, circuitele integrate pot fi clasificate in mai multe familii, dupa cum se poate observa in diagrama din figura 2.

Fiecare tehnologie se caracterizeaza prin cost, performanta, timp de proiectare, avantaje si dezavantaje. Intrucat tehnologia MOS este cea mai raspandita actualmente se va insista asupra acesteia in continuare.

Tehnologia MOS este utilizata in circuitele integrate pe sacra larga, de la ariile de porti simple pana la microprocesoare.

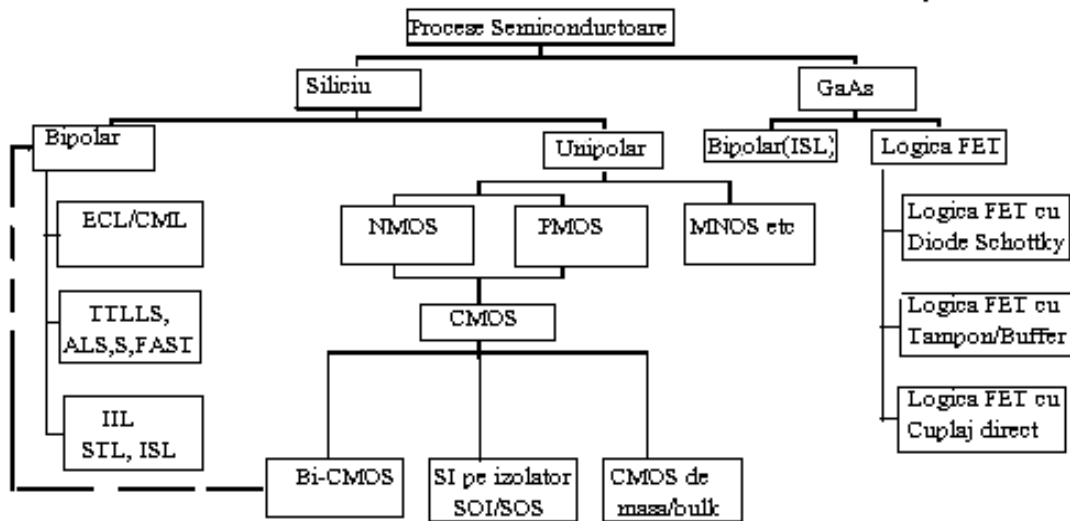

Fig. 2 Procese pentru dispozitive semiconductoare.

Dintre caracteristicile tranzistorului MOS se mentioneaza urmatoarele:

- realizarea unei densitati mari de tranzistoare, deoarece dispozitivele MOS consuma o putere mai mica decat dispozitivele TTL;
- nivelurile de la iesirea circuitelor sunt fie V_{DD} , fie GND, ceea ce corespunde logicii cu restaurare, intrucat semnalele logice corespund nivelurilor maxime/minime de tensiune.

1.1.1. MOS

Tranzistorul MOS tipic este prezentat in figura 3. El consta intr-un substrat de siliciu monocristalin, regiunile de difuzie sursa si drena, oxidul izolator si poarta din siliciu policristalin. In functie de substrat si de difuzii exista doua tipuri de tranzistoare: NMOS si PMOS.

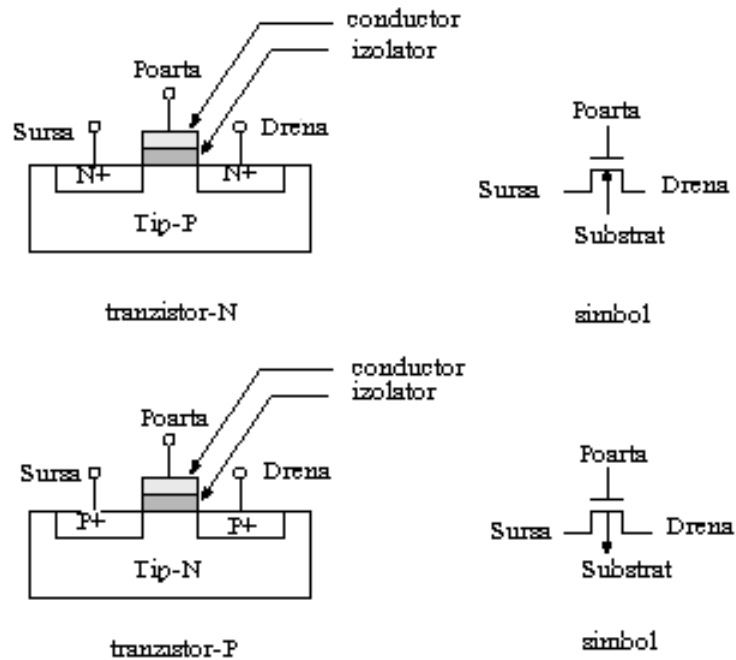

Fig.3 Tipuri de tranzistoare MOS

Tranzistorul de tip N (NMOS) are un substrat dopat P , cu impuritati de tip acceptor: B, In, Ga, in timp ce regiunile de difuzie sunt dopate N^+ cu impuritati de tip donor: P, As. Tranzistorul de tip P (PMOS) este realizat pe un substrat de tip N , si cu regiuni de difuzie de tip P^+ . Zonele de difuzie se caracterizeaza printr-o rezistivitate mai coborata pentru a realiza un bun contact cu stratul de metal.

Poarta, de regula, este realizata printr-un proces de depunere chimica din siliciu policristalin dopat N , pentru a-i mica rezistivitatea.

Elementul izolant al portii este SiO_2 sau o varianta a acestuia. Dioxidul de Si are o grosime mai mica de 1000 Å si o rezistivitate $\rho \approx 10^{16} \Omega\text{cm}$. Firele de legatura sau conexiunile se realizeaza prin trei tipuri de materiale conductoare: metal, siliciu policristalin si difuzie. Zonele constituite din metal, siliciu policristalin si difuzie sunt separate prin material izolator SiO_2 .

Procesele moderne presupun straturi multiple de metal pentru transmitia semnalelor. Foarte rar se folosesc trasee de siliciu policristalin pentru transmiterea semnalelor electrice. Contactele intre straturile cu proprietati electrice diferite se realizeaza prin taieturi in stratul izolant. Atunci cand sunt separate printr-un strat izolant, un traseu dintr-

un material dat se poate intersecta cu un traseu dintr-un alt material, fara a se constata efecte majore, cu singura exceptie a suprapunerii unui traseu de siliciu policristalin cu un traseu de difuzie. In acest caz se realizeaza un tranzistor.

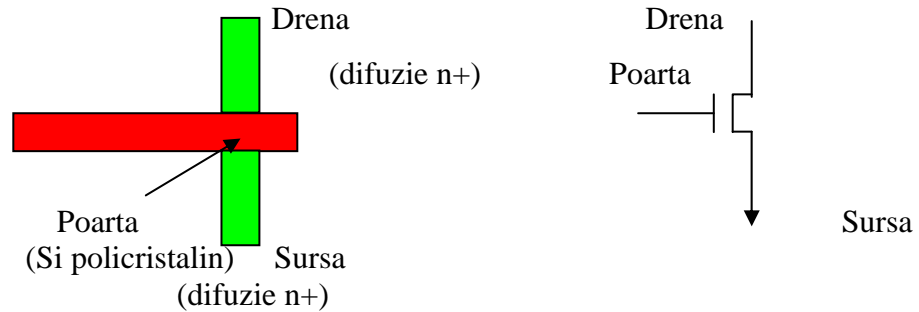

Fig. 4. Realizarea unui tranzistor NMOS.

Detalii privind procesele de fabricatie vor fi prezentate intr-un capitol special.

Tranzistoarele MOS sunt unipolare, in sensul ca functionarea lor se bazeaza pe un singur tip de purtatori: electroni (dispozitivele NMOS) si goluri (dispozitivele PMOS). Intrucat mobilitatea electronilor este mai mare decat cea a golurilor, dispozitivele NMOS sunt mult mai raspandite.

1.1.1.1. Comutatoare realizate cu tranzistoare MOS.

Intr-o maniera simplificata tranzistoarele MOS pot fi examinate ca simple comutatoare bipozitionale: inchise/deschise. Operarea comutatorului este asigurata prin tensiunea aplicata

pe poarta, caracterizata prin nivelul ridicat sau coborat. Tranzistorul MOS realizeaza o cale inchisa sau deschisa, intre sursa si drena, cand este conectat intr-un circuit. Comutatorul are o rezistenta interna, care poate influenta capabilitatile acestuia de a transmite semnalul nealterat.

Codificand cu valorile logice "0" si "1" nivelurile de tensiune 0V/GND si +5V/V_{DD}, operarea tranzistorului MOS, in calitate de comutator, poate fi examinata din punctul de vedere al algebrei logicii, al algebrei booleene. Operarea tranzistoarelor NMOS si PMOS in calitate de comutatoare este ilustrata in figura 5:

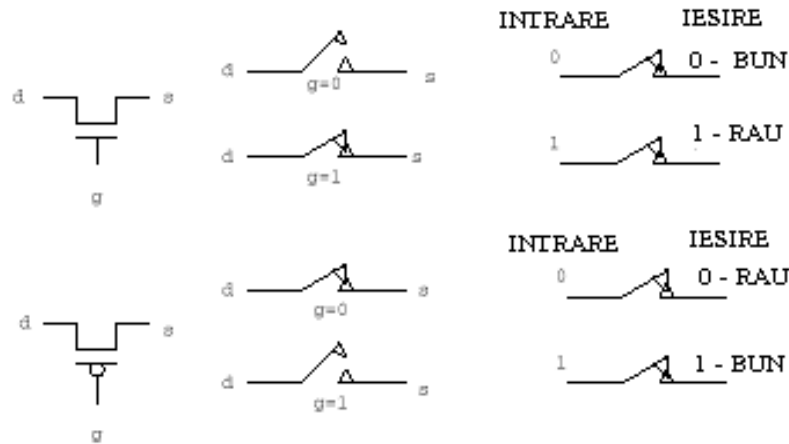

Fig. 5 Operarea tranzistoarelor la nivelul comutatoarelor.

La un tranzistor/comutator NMOS, cand poarta se afla la nivel logic "1", comutatorul este inchis/conduce, drena si sursa sunt conectate, iar curentul curge de la drena la sursa. In cazul in care poarta se afla la nivel logic "0", comutatorul este deschis/nu conduce, drena si sursa nu sunt conectate, fluxul curentului intre drena si sursa este intrerupt.

Comutatorul PMOS posedea proprietati complementare in raport cu comutatorul NMOS. Astfel, atunci cand poarta se afla la "1" logic, comutatorul este deschis curentul fiind intrerupt intre sursa si drena, iar cand poarta se afla la "0" logic, comutatorul este inchis si curentul curge intre sursa si drena.

Comutatorul NMOS transmite foarte bine "0" logic si mai putin bine "1" logic. Pe de alta parte, comutatorul PMOS conduce foarte bine "1" logic si mai putin bine "0" logic. Astfel, o combinatie de comutatoare NMOS si PMOS in paralel, controlate pe porti cu semnale de comanda in antifaza/ complementare, va transmite la fel de bine "0" logic si "1" logic. Aceasta idee se afla la baza conceptului de dispozitive CMOS (MOS Complementar). In figura 6 se prezinta schema unui astfel de comutator/ poarta de transfer (T-gate) CMOS.

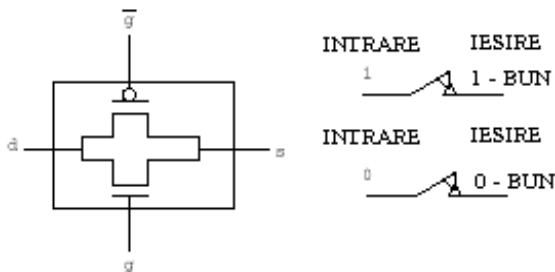

Fig. 6 Poarta de transfer.

1.1.2 CMOS

Dupa cum s-a mentionat anterior, dispozitivele CMOS preiau avantajele dispozitivelor NMOS si PMOS. Unul din avantajele majore, fata de utilizarea exclusiva a tranzistoarelor NMOS sau PMOS, consta in aceea ca dispozitivele CMOS au un consum redus de putere. CMOS reprezinta actualmente tehnologia cea mai raspandita pentru realizarea structurilor numerice integrate pe scara larga..

In sectiunile care urmeaza se vor prezenta combinatii de comutatoare pentru realizarea portilor logice de baza, intalnite in sistemele numerice.

1.1.2.1 Inversorul NOT/NU.

Componenta fundamentala a unui sistem numeric o reprezinta inversorul. In tehnologia CMOS, un inversor este realizat prin legarea in serie a unui tranzistor PMOS si a unui tranzistor NMOS. In timpul operarii este inchis fie tranzistorul NMOS, fie tranzistorul PMOS, in timp ce celalalt tranzistor este deschis. Astfel, iesirea este fortata fie la V_{DD} , de catre dispozitivul PMOS, fie la V_{SS} , de catre dispozitivul NMOS. In ambele cazuri nu va curge nici un curent intre V_{DD} si V_{SS}/GND , deoarece unul dintre tranzistoare va fi deschis. Astfel, nu va exista un curent permanent care sa curga de la V_{DD} la V_{SS}/GND si, in consecinta, nici o putere disipata in curent continuu. Aceasta proprietate recomanda utilizarea circuitelor CMOS in aplicatiile in care se impune un consum mic de putere.

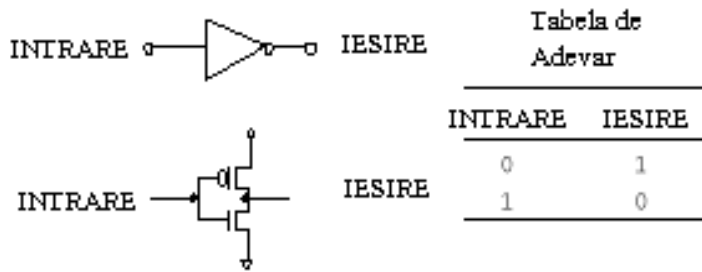

Fig. 7. Inversorul CMOS

1.1.2.2 Functia AND/SI.

Pentru realizarea unei porti AND/SI se pot utiliza fie doua comutatoare NMOS, fie doua comutatoare PMOS, in serie (fig.8). constituite din porti AND-NMOS si AND-PMOS in paralel, controlate pe porti cu semnale in antifaza/complementare.

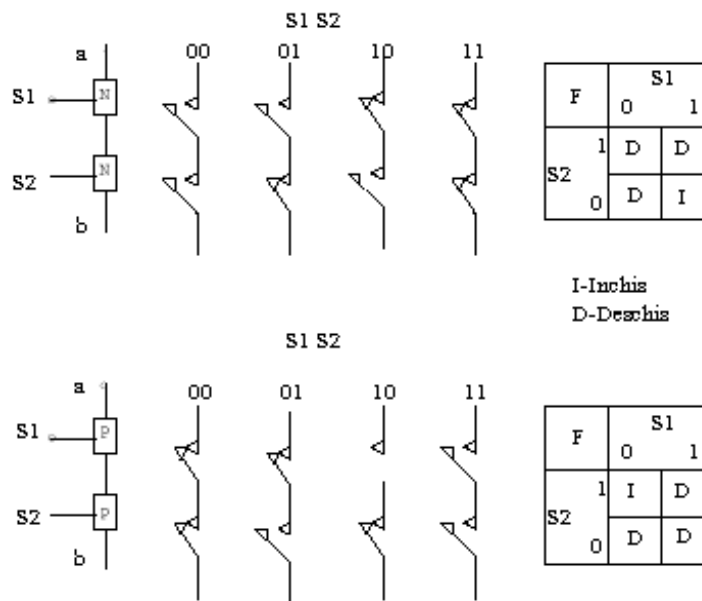

Fig. 8. Implementarea functiei SI

Conexiunea intre punctele a si b este realizata in cazul in care portile tranzistoarelor NMOS sunt comandate cu "1" logic, in timp ce, in situatia utilizarii tranzistoarelor PMOS, portile acestora trebuie sa fie comandate cu "0" logic. Pentru a conduce la fel de bine nivelurile logice "1" si "0" se pot imagina structuri.

Adesea functia AND/SI este realizata prin conectarea in cascada a unui circuit NAND/SI-NU si a unui inversor. Desi solutia ar putea ocupa un spatiu mai mare pe pastila de Si, ea are avantajul ca nivelurile semnalelor, care corespund valorilor logice “1” si “0”, se apropie de valorile V_{DD} si V_{SS} .

1.1.2.3. Poarta NAND/SI-NU.

Poarta NAND se obtine prin conectarea in serie intre V_{DD} si V_{SS} a doua structuri constand in doua tranzistoare PMOS, in paralel, si doua tranzistoare NMOS, in serie, ca in figura 9.

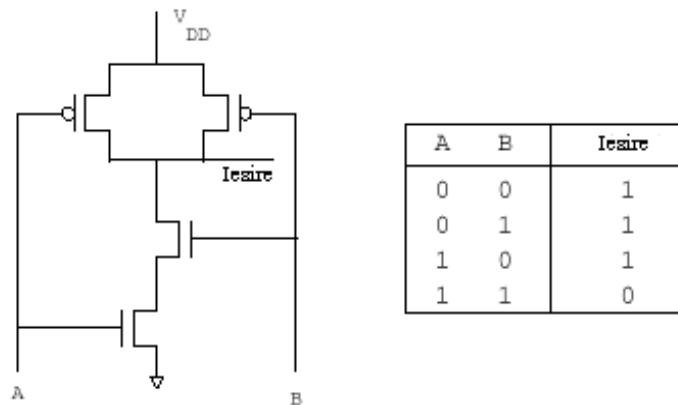

Fig. 9. Poarta NAND/SI-NU

Iesirea se obtine de la nodul la care converg cele doua structuri. Structura serie “trage jos”, formata din tranzistoare NMOS reprezinta duala structurii paralele “trage sus”, constituita din circuite PMOS. Nivelurile de semnal obtinute la iesire se apropie de valorile V_{DD} si V_{SS} .

Pe langa avantajele oferite de circuitele CMOS, acestea prezinta o serie de probleme de care trebuie sa se tina seama in proiectare si operare. Dintre aceste se mentioneaza: partajarea sarcinii si “efectul de corp”, care vor fi studiate intr-unul din capitolele urmatoare.

1.2. Modalitati de reprezentare.

In procesul de proiectare, circuitele numerice integrate pot fi reprezentate sub aspect comportamental, structural si fizic. In cele ce urmeaza se va face o scurta descriere a acestor modalitati de descriere a circuitelor.

Proiectantii de circuite integrate incearca sa utilizeze cat mai mult reprezentari, care fac abstractie de nivelul fizic si de tehnologie, intrucat aceasta din urma evolueaza rapid.

Descrierea proiectului se realizeaza la un nivel de abstractizare cat mai inalt, in cadrul caruia se pot evita si corecta eventualele erori. Tranzitia catre reprezentarile pe niveluri mai joase, mai apropiate de tehnologie, se realizeaza cu ajutorul uneltelor de proiectare asistata de calculator (CAD – Computer Aided Design), care fiind automatizate nu mai pot introduce erori.

1.2.1. Reprezentarea comportamentala.

Reprezentarea comportamentala se refera la modul in care un sistem numeric dat reactioneaza la un set de stimuli aplicati la intrare. Comportamentul poate fi specificat cu ajutorul ecuatiilor Booleene, al tabelor valorilor de intrare si iesire sau al algoritmilor pe care ii implementeaza. Acestia din urma pot fi descrisi in limbaje de programare de nivel inalt sau in limbaje specializate pentru descrierea hardware-lui: VHDL (Very High Speed Integrated Circuit Hardware Description Language), Verilog, ELLA etc.

Scopul urmarit de catre diversele sisteme moderne de proiectare consta in transformarea specificatiilor de operare a sistemului, date la nivelul cel mai inalt posibil de descriere, intr-un proiect viabil, in timpul cel mai scurt.

Pentru ilustrare se va considera un sumator binar pentru numere cu n ranguri. Acesta se obtine prin legarea in cascada a n sumatoare de cate un bit. Un sumator pentru numere de cate un bit are ca intrari operanzii A, B si transportul C, iar ca iesiri operanzii: S (suma) si Co (transportul catre rangul superior).

Sumatorul de un bit se poate descrie cu ajutorul tabeli de adevar de mai jos:

A	B	C	Co	S
0	0	0	0	0
0	0	1	0	1
0	1	0	0	1
0	1	1	1	0
1	0	0	0	1
1	0	1	1	0
1	1	0	1	0
1	1	1	1	1

sau cu ajutorul urmatoarelor ecuatii Booleene, care definesc ca functii pe S si Co:

$$S = \bar{A} \bar{B} C \cup \bar{A} B \bar{C} \cup A \bar{B} \bar{C} \cup A B C$$

$$Co = A B \cup A C \cup B C$$

Descrierea la nivel algoritmic a functiei Co, in limbajul Verilog are urmatoarea forma:

```
module carry (co, a, b, c );  
    output co;  
    input a, b, c;  
    assign  
        co = (a+b) | (a+c) | (b+c);  
endmodule
```

Circuitul care implementeaza functia Co poate fi specificat comportamental sub aspect Boolean, ca primitiva, in urmatoarea maniera:

```
primitive carry (co, a, b, c);  
    output co;  
    input a,b,c;  
    table  
    // a b c co  
        1 1 ? : 1 ;  
        1 ? 1 : 1 ;  
        ? 1 1 : 1 ;  
        ? 0 0 : 0 ;  
        0 ? 0 : 0 ;  
        0 0 ? : 0 ;  
    endtable  
endprimitive
```

unde ? specifica o valoare 0 sau 1 (don't care/indiferenta).

Descrierea este independenta de tehnologie, fiind realizata la nivel logic. Nu se specifica modul de implementare si nici performantele privind intarzierile/viteza de operare.

Uneori descrierea comportamentala implica specificare duratelor fronturilor semnalelor manipulate de poarta/circuitul in cauza. De exemplu, daca se doreste sa se specifice faptul ca semnalul co se modifica cu o intarziere de 10 unitati de timp, dupa modificarea semnalelor a sau b sau c, descrierea comportamentala poate lua urmatorul aspect:

```

module carry (co, a, b, c) ;
    output co;
    input a, b, c;
    wire #10 co = (a+b) | (a+c) | (b+c);
endmodule

```

Spre deosebire de limbajele de nivel înalt C, Pascal, FORTRAN etc., folosite pentru dezvoltarea de software, limbajele de tip HDL permit descrierea concurenței, a întârzierilor, a dimensiunii cuvântului și a vectorilor binari într-o manieră convenabilă, ceea ce face ca ele să fie extrem de răspândite în proiectarea sistemelor VLSI.

Reprezentările comportamentale sunt utilizate pentru a capta algoritmul. Ele pot avea aspecte diferite, de la exemplele simple de mai sus, până la descrierile unor procesoare complexe de semnal. Avantajul lor constă în aceea că permit descrierea și verificarea proiectului la nivel funcțional. Dezavantajul major se referă la faptul că descrierea comportamentală nu se poate implementa direct și eficient în hardware.

1.2.2. Reprezentarea structurală.

Reprezentarea structurală a unui sistem numeric prezintă modul în care sunt interconectate componentele sistemului în vederea realizării unei funcții date sau a unui anumit comportament.

Descrierea structurală constă într-o listă de module și de interconexiuni ale acestora. Nivelurile abstracte ierarhice de descriere structurală se referă la: *module*, *porti*, *comutatoare* și *circuite*. Pe măsura parcurgerii ierarhiei de niveluri se evidențiază detalii privind implementarea.

Pentru exemplificare se va considera cazul unui sumator pe 4 biți, constituit prin conectarea în cascada a patru sumatoare de câte *un* bit. Descrierea este realizată în Verilog HDL.

```

module add4 (s,c4,ci,a,b) ;
    input [3:0]a,b;
    input ci;

```

```

output [3:0]s;
output c4;
wire [2:0]co;
    add a0 (co[0],s[0],a[0],b[0],ci);
    add a1 (co[1],s[1],a[1],b[1],c[0]);
    add a2 (co[2],s[2],a[2],b[2],c[1]);
    add a3 (c4,s[3],a[3],b[3],co[2]);
endmodule

```

Dupa declararea modulului add4, in urmatoarele patru linii sunt definite intrarile si iesirile, iar in linia a cincea se specifica vectorul binar intern, pe trei biti, co. In continuare se apeleaza de patru ori modulul add, a carui descriere se da mai jos.

```

module add (co,s,a,b,c) ;
    input a,b,c;
    output s,co;
        sum s1(s,a,b,c);
        carry c1(co,a,b,c);
endmodule

```

Modulul de mai sus specifica un sumator de *un* bit, care este constituit, la randul sau, din doua module pentru calculul sumei (sum) si al transportului (carry).

La nivelul portilor logice modulul carry poate fi descris dupa cum urmeaza:

```

module carry (co,a,b,c) ;
    input a,b,c;
    output co;
    wire x,y,z;
        and g1 (x,a,b);
        and g2 (y,a,c);
        and g3 (z,b,c);
        or g4 (co,x,y,z);
endmodule

```

Descrierea de mai sus este independenta de tehnologie deoarece au fost utilizate porti generice, fara a se specifica implementarea lor.

In cazul unei implementari in tehnologie CMOS, modulul carry poate fi descris la nivelul tranzistoarelor componente.

Tranzistoarele sunt descrise prin: tip, nume si conexiunile drenei, sursei si portii:

Tip-tranzistor|Nume|Drena(Iesire)|Sursa(Data)|Poarta(comanda)

nmos n1 i1 vss a

Descrierea modulului carry, implementat in tehnologie CMOS, are urmatorul aspect:

```
module carry (co,a,b,c) ;
  input a,b,c;
  output co;
  wire i1,i2,i3,i4,cn;
  nmos n1 (i1,vss,a);
  nmos n2 (i1,vss,b);
  nmos n3 (cn,i1,c);
  nmos n4 (i2,vss,b);
  nmos n5 (cn,i2,a);
  pmos p1 (i3,vdd,b);
  pmos p2 (cn,i3,a);
  pmos p3 (cn,i4,c);
  pmos p4 (i4,vdd,b);
  pmos p5 (i4,vdd,a);
  pmos p6 (co,vdd,cn);
  nmos n6 (co,vss,cn);
endmodule
```

In comparatie cu descrierea comportamentala, descrierea structurala contine detalii referitoare la nodurile interne, la conexiunile intre componentele primitive sau elementele

de comutatie folosite pentru implementare. La nivelurile superioare de descriere ale modulului aceste conexiuni nu sunt relevante.

Descrierile de mai sus nu furnizeaza informatii referitoare la comportarea temporala a modulului carry, deoarece ele sunt realizate la nivelul portilor, la nivelul circuitelor de comutatie.

Unul din limbajele de descriere structurala care surprinde, printre altele, si comportarea temporala a modulelor este limbajul SPICE.

In SPICE tranzistoarele sunt specificate prin inregistrari, care contin urmatoarele campuri:

Mnume drena poarta sursa substrat tip W = latime L = lungime AD = aria drenei
AS = aria sursei

Numele tranzistoarelor incep cu majuscula M. Tipul specifica daca este un tranzistor nmos sau pmos.

Capacitatile sunt descrise astfel:

Cnume nodul-1 nodul-2 valoare

De exemplu un NAND cu doua intrari poate fi descris in SPICE dupa cum urmeaza:

```
.SUBCKT NAND VDD VSS A B OUT
MN1 I1 A VSS VSS NFET
MN2 OUT B I1 VSS NFET
MP1 OUT A VDD VDD PFET
MP2 OUT B VDD VDD PFET
.ENDS
```

unde A si B reprezinta terminalele de intrare, iar OUT este terminalul de iesire.

Reprezentarea structurala permite introducerea unor parametrii suplimentari si a dimensiunilor tranzistoarelor.

Astfel, specificarea unei porti NAND are aspectul de mai jos:

```
.SUBCKT NAND VDD VSS A B OUT
MN1 I1 A VSS VSS NFET W=8U L=4U AD=64P AS=64P
MN2 OUT B I1 VSS NFET W=8U L=4U AD=64P AS=64P
MP1 OUT A VDD VDD PFET W=16U L=4U AD=128P AS=128P
```



```
MP2 OUT B VDD VDD PFET W=16U L=4U AS=128P AS=128P
CA A VSS 50fF
CB B VSS 50fF
COUT OUT VSS 100fF
.ENDS
```

Simulatorul SPICE calculeaza capacitatile parazite interne ale tranzistoarelor MOS, folosind modele adecvate, pe baza dimensiunilor specificate pentru dispozitive.

Pentru a introduce si influenta capacitatilor traseelor interne, prin care se conecteaza dispozitivele, se evalueaza valorile acestor capacitati ce se conecteaza la nodurile corespunzatoare. Astfel, modulul poate fi caracterizat sub aspectul vitezei de operare, al puterii disipate si al conectivitatii. Rezultatele obtinute in urma simularii: intarzieri, duratele fronturilor crescatoare si cazatoare etc, pot fi furnizate descrierilor la nivel logic sub forma de intarzieri.

1.2.3. Reprezentarea fizica.

Descrierea fizica a sistemelor numerice furnizeaza informatii privind modul de constructie al unui circuit particular, care va avea o structura si o comportare date.

Intr-un proces de realizare a circuitelor integrate, specificarea fizica cu nivelul cel mai coborat o reprezinta descriera geometrica a mastilor fotografice, pentru fiecare etapa a procesului tehnologic. Un exemplu de descriere geometrica este dat, la nivelul mastilor pentru tranzistoare NMOS si PMOS, in figura 10.

Descrierea fizica comporta, de asemenea, mai multe niveluri de abstractie. La nivel de modul, planul fizic pentru un sumator cu patru biti poate fi definit ca un dreptunghi sau un poligon, care specifica limitele externe pentru toata geometria sumatorului, un set de chemari de submodule si o colectie de porturi. Fiecare port corespunde unei conexiuni de I/E in descrierea structurala a sumatorului. Pentru fiecare port se specifica pozitia, stratul, numele, si latimea.

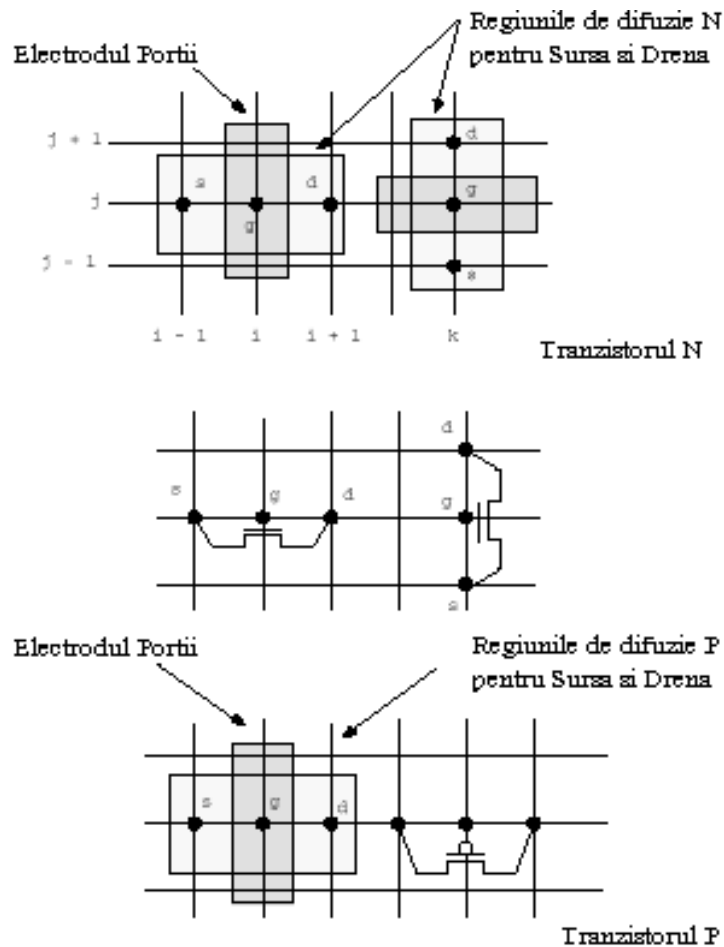

Fig. 10. Descrierea tranzistoarelor la nivelul mastilor.

Pentru exemplificare, in cele ce urmeaza se prezinta descrierea fizica incompleta a unui sumator pe patru biti, intr-un limbaj de descriere fizica ad hoc.

```
module add4 ;
```

```
    input a[3:0],b[3:0];
```

```
    input ci;
```

```
    output s[3:0];
```

```
    output c4;
```

```
    boundary [0,0,100,400];
```

```
    port a[0] aluminium width=1 origin=[0,25];
```

```
    port b[0] aluminium width=1 origin=[0,75];
```

```
    port ci polysilicon width=1 origin=[50,100];
```

```

port s[0] aluminium width=1 origin=[100,50];
.
add a0 origin = [0,0];
add a1 origin = [0,100];
.
endmodule

```

Porturile sunt indicate prin cuvântul cheie port, iar chemările submodulelor ce reprezintă sumatoare pe un bit sunt specificate prin cuvântul cheie add.

La cel mai jos nivel de descriere fizică se fac chemări la tranzistoare, fire și la conexiuni. Acestea specifică dimensiunile dreptunghiurilor, care se implementează pe diverse straturi ale procesului CMOS. Aici nu se va intra în aceste detalii, poarta CMOS fiind tratată ca un dreptunghi cu frontiere date și cu porturile necesare. Fiecare port are o poziție, un strat de conectare, o lățime și un nume. Aceste informații pot fi utilizate de către un program automat de trasare, care va asigura interconectarea acestor module cu alte proiecte.

Un alt exemplu de reprezentare fizică o reprezintă Forma Intermediară Caltech (CIF), propusă de către Carver Mead, în 1980. În limbajul CIF un circuit este reprezentat sub formă de straturi. Scopul principal al descrierii CIF este acela de a oferi o reprezentare standard, care poate fi citită de către calculator. Pornind de la fișiere CIF se pot genera fișiere specifice diverselor dispozitive de ieșire: display-uri, plotere, imprimante, echipamente pentru generarea mastilor sub formă de clisee/placi fotografice. Ca exemplu, se prezintă mai jos, un fragment din reprezentarea CIF a unui inversor.

```

DS 101 1 1;
9 inv{lay};
0V 1050 5500 -1050 5500 -1050 6700 1050 6700 2163883 2169080;
94 out 500 1650;
94 Vdd -1200 5850;
94 Gnd -1200 -5150;
94 in -1100 450;
L CM2;
P -50 1100 -50 2200 1050 2200 1050 1100;
P -1650 -100 -1650 1000 -550 1000 -550 -100;
...
L CNP;
P -850 -6000 -850 -4800 850 -4800 850 -6000;

```

P -1650 1800 -1650 5500 1450 5500 1450 1800;
DF;
C 101;
E

Se intelege de la sine ca un proiectant nu va fi interesat sa desfasoare activitatea de proiectare la acest nivel de reprezentare/abstractizare. El va prefera descrierile la nivel inalt ale sistemelor ce urmeaza a fi implementate. Aceste descrieri, dupa simulari si verificari exhaustive, vor fi compilate in fisiere de tip CIF, in vederea obtinerii mastilor si a unor simulari mai detaliate, avand in vedere atat aspectele geometrice, cat si cele privitoare la procesele tehnologice utilizate.

1.3. Etapele proiectarii.

Proiectarea unui circuit VLSI CMOS implica mai multe etape, care sunt prezentate in diagrama din figura 11, de mai jos. Procesul incepe cu proiectarea conceptuala si se termina cu testarea. Procesul de proiectare necesita cunostinte de: fizica si de circuite, de metodologii de proiectare, in faza de proiectare conceptuala, si de performanta a

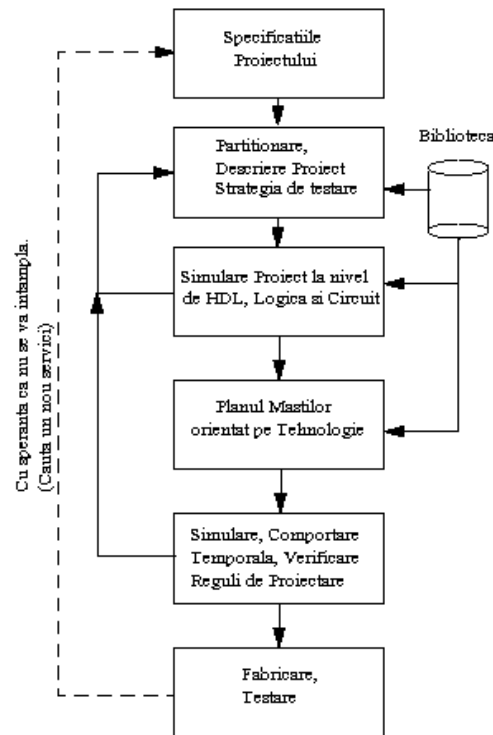

Fig. 11. Etapele obtinerii unui circuit integrat.

circuitelor, in etapele de proiectarea a celulelor si de simulare.

Secventa etapelor de proiectare este afectata, de asemenea, de nivelul de abstractie si de etapa la care proiectul este transferat catre producatorul de circuite integrate.

Captarea specificarii proiectului reprezinta una dintre cele mai dificile sarcini. De cele mai multe ori proiectul este specificat in limbaj natural, ceea ce poate induce un anumit grad de imprecizie, fara a mai mentiona imposibilitatea executiei acestei descrieri, in sensul simularii comportamentale.

O specificare executabila permite simularea si verificarea functionalitatii.

Secventa de proiectare implica utilizarea unei biblioteci, care va contine modele functionale descrise la nivel inalt, modele de simulare corecte, cat si modelele unor circuite integrate reale. Standardizarea si utilizarea bibliotecilor, permit reutilizarea unor proiecte sau a unor parti de proiect, cat si reducerea timpului de proiectare.

Secventa de proiectare include numeroase bucle de reactie. De exemplu, dupa proiectare schemelor logice ale circuitelor se efectueaza simulari. Daca simularea pune in evidenta o eroare logica, proiectantul va reveni la schemele logice si va corecta eroare, dupa care va efectua din nou simularea. Secventa de proiectare descrisa mai sus poate sa capete aspecte usor diferite, in cadrul unor companii diferite.

1.4. Bibliografie

1. Mead, C., and Conway, L., "Introduction to VLSI systems", Addison-Wesley Publishing Company, 1980. Classic VLSI Reference.
2. Adrian Petrescu. Note de Curs: Structuri numerice VLSI CMOS evaluate:
www.csit-sun.pub.ro.
3. Etienne Sicard and Sonia Bendhia Deep submicron CMOS design using Microwind
[McGraw-Hill, 2005](#).
4. Etienne Sicard . Microwind & Dsch Version 3.0 User's Manual Lite Version.
Copyright 1997-2004 by INSA. Toulouse.
5. Etienne Sicard Microwind & Dsch User's Manual Version 2. May 2002
National Institute of Applied Sciences Toulouse, FRANCE Department of Electrical
& Computer Engineering

6. Neil Weste, David Harris. CMOS VLSI Design. A Circuits and Systems Perspective. Addison Wesley, 3rd edition. 2005.

ANEXA. 1 Exemple de procesoare modern Intel.

Intel® Pentium® M Processor

Processor	Clock Speed(s)	Intro Date(s)	Mfg. Process/ Transistors	Cache	Bus Speed	Core Voltage	Thermal Design Power (TDP)	Typical Use
Intel® Pentium® M Processor 770 760 750 740 730	2.13 GHz 2 GHz 1.86 GHz 1.73 GHz 1.60 GHz	<u>Jan. 19, 2005</u> 770 760 750 740 730	90 nm 140 million	2 MB L2 cache	533 MHz	1.260-1.3 72 V Max Perf. Mode 0.988V Battery Optimized Mode	27 W	Full-size and thin & light mobile PCs
Intel® Pentium® M Processor 765 755 745 735 725 715	2.10 GHz 2 GHz 1.80 GHz 1.70 GHz 1.60 GHz 1.50 GHz	<u>Oct. 20, 2004</u> 765 <u>June 23, 2004</u> 725 715 <u>May 10, 2004</u> 755 745 735	90 nm 140 million	2 MB L2 cache	400 MHz	1.276-1.340V Max Perf. Mode 0.988V Battery Optimized Mode	21 W	Full-size and thin & light mobile PCs
Intel® Pentium® M Processor	1.70 GHz 1.60 GHz 1.50 GHz 1.40 GHz 1.30 GHz	<u>June 2, 2003</u> 1.70 GHz <u>Mar. 12, 2003</u> 1.60 GHz 1.50 GHz 1.40 GHz 1.30 GHz	0.13-micron 77 million	1 MB L2 cache	400 MHz	1.484V in Max. Perf. Mode 0.956V Battery Optimized Mode (1.40-1.70 GHz) 1.39V in Max Perf. Mode 0.96V in Battery Optimized Mode (1.30 GHz)	24.5 W	Full-size and thin & light mobile PCs